

Platón: Szókratész védőbeszéde.

A Szókratész védőbeszéde Platón talán leghíresebb műve. A platóni dialógusokban mindig van egy történet és attól függetlenül is beszélhetünk a filozófiai tartalomról. Itt a történet az, hogy Szókratész – Platón mesterét – bíróság elé idézik egy mai kifejezéssel szólva koncepció perben. (Szókratész egy korábbi tanítványa, Alkibiadész, átállt Spárta oldalára az Athén és Spárta közötti konfliktusban.) A per idején Szókratész már idős ember, 70 éves. Platón dialógusa a vádpontokat is híressé – vagy inkább hírhedtté – tette: Ezek a következők voltak: „Vétkezik Szókratész és áthágja a törvényt, mert földalatti dolgokat és égi jelenségeket kutat, a silány ügyet jónak tünteti fel, és másokat is erre tanít”(Platón: Szókratész védőbeszéde, 19b¹). „Vétkezik Szókratész, mert megrontja az ifjakat és nem hisz azokban az istenekben amiben a város, hanem új daimonok működésében”.(i.m. 24b)

Szókratész nem kér védőt, hanem maga áll ki a saját maga védelmében a bírák elé. A vádpontokra reagálva alkalmat van kifejtetni saját álláspontját. A legértékesebbek és az utókor számára legmaradandóbb gondolatok azok, amelyekben Szókratész arról beszél, hogy hogyan látja ő a saját szerepét a város életében:

“Ejnye, te legderekből ember, athéni polgár vagy, a bölcsességben és hatalomban legnagyobb város polgára; nem szégyelled magad hát, hogy mindig csak a vagyondod lehető legnagyobb gyarapítására van gondod, meg a hírnevedre, megbecsültetésedre, de a belátásról, az igazságról és arról, hogy lelkedet a lehető legjobbá tedd, nem is gondoskodik, nem is gondolkodik?”(i.m. 29d-e)

Vagyis Szókratész a „a lélek jobbá tételéről”, a személyes fejlődésről beszél! Úgy gondolja, hogy a legfontosabb az életben az erény. Az egyén és az állam jóléte egyaránt ettől függ. Noha ez a szokásos fordítás, az eredeti görög fogalom – **areté** – gazdagabb jelentéssel rendelkezik, mint amit mi erény alatt értünk. Nem egyszerűen a helyes cselekvésről van szó. Az *areté* fogalmában benne van az erény mellett az is, amit mi kiválóságnak hívunk. Számukra ez a két dolog egyetlen fogalomban egyesül, s nem szétválasztható. Ez minden jónak a forrása. Így kell értenünk Szókratész szavait: „Nem a vagyontól lesz az erény, hanem erényből a vagyon és minden egyéb jó az ember számára.”(i.m. 30b)

Szókratész a bírák előtt sem veszi el a humorát. Olykor a tőle megszokott iróniával él. Elég merész ahhoz, hogy vádlottként felidézze egy barátja útját Delphibe, ahol az megkérdezte a jósnőt, hogy van-e a görögök közt, aki Szókratésznál bölcsőbb. A Püthia válasza így hangzott: “Szókratésznál senki nem bölcsőbb.”(i.m. 21a) Elképzelhetjük a zúgolódást a teremben. A jósnő választát Szókratész a saját értelmezésében így fogalmazza át: “Az üzenetek a legbölcsőbb, emberek, aki, mint Szókratész, felismerte, hogy bölcsesség tekintetében valójában semmit sem ér.”(i.m. 23b)

A ítélet (bűnök általi halál) kihirdetése után Szókratész az egyik legfontosabb filozófiai témáról beszél, a halálról. A halál élményéről azóta sem tudunk sokkal többet, így számunkra is érvényesek lehetnek Szókratész gondolatai. A halál “vagy abból áll, hogy a megholt semmivé lesz és egyáltalán semmit sem érzékel már, vagy pedig – ahogyan mondogatni szokták – abból, hogy a lélek itteni helyét egy más hellyel váltja fel és máshová költözik.”(i.m. 23b). Az első eset nem más, mint egy álom nélküli, mély alvás. A második esetben viszont az ember egy másik helyre kerül, és “...megtalálja majd ott az igazi bírakat, akikről azt tartják, hogy ott ítélkeznek, Minoszt, Rhadamanthüsz, Aiakoszt, Triptolemoszt és mind a többi félistent, aki életében igazságos volt, vajon lehet-e rossz ez az átköltözés? Vagy azt, hogy együtt lehettek Orpheusszal, Muszaiiosszal, Hésziodosszal meg Homérosszal, ugyan mennyiért nem adnátok sokan?”(i.m. 40e-41a)

¹ A hivatkozásokban oldalszámok helyett a Platón művekre való hivatkozáskor szokásos Stephanus-számokat adom meg. Ez egy 1573-as Platón kiadást követ, s mára már kiadásokon, nyelveken és kultúrákon átívelő hivatkozási rendszerré vált.